

история на българите

ДРЕВЕН БЪЛГАРСКИ КАЛЕНДАР

Древните българи са ползвали своя календарна система, която се е състояла от два основни елемента – годишен календар и група от 12 поредни години, които били обединени в един 12-годишен цикъл. Дванайсетгодишният календарен цикъл се основава на 12-годишния орбитален период на Юпитер (гигантска газова планета от Слънчевата система, която прави една орбитална обиколка около Слънцето за близо 12 земни години). По вид българският календар е слънчев.

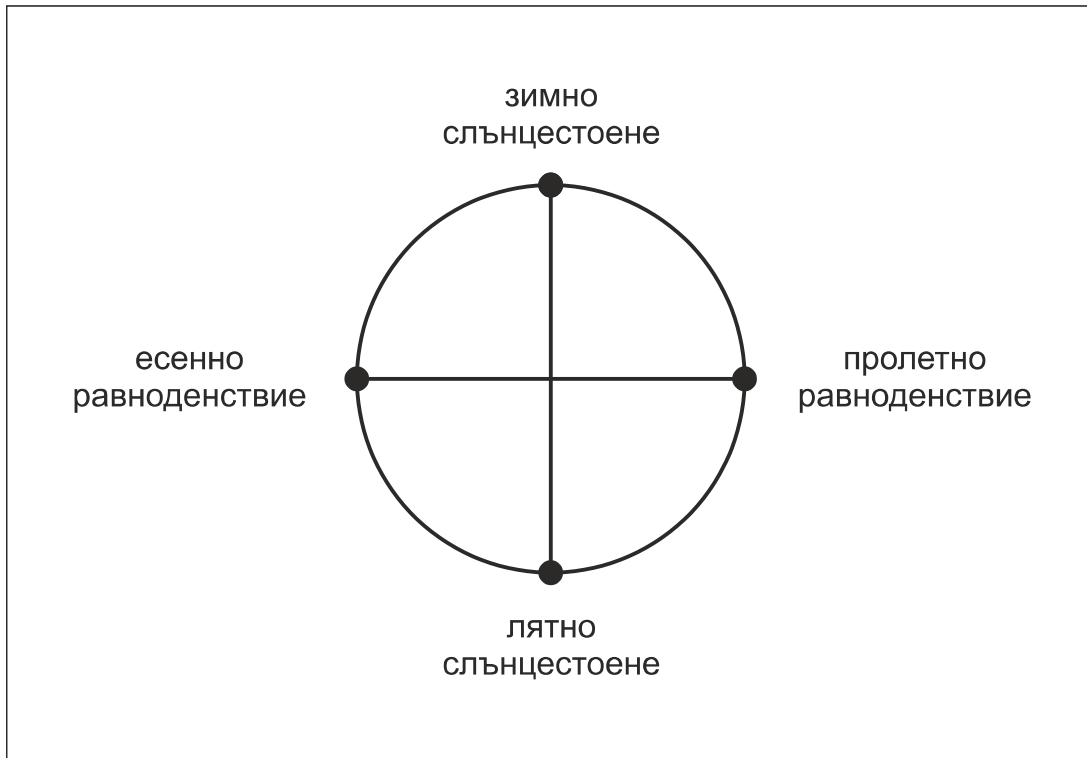
Има различни хипотези за годината на създаване (или на въвеждане) на българския календар. В последните години във връзка с тълкуването на Чаталарския Омуртагов надпис и в резултат на астрономически изчисления на местоположението на планетата Юпитер сред съзвездията от еклиптиката се налага тезата, че древният български календар е създаден към 5 505 г.пр.Хр.

Годината в българския календар се е състояла от 365 дни, от които 364 са календарни, а 1 е отделен. Календарните 364 дни са разпределени в 4 сезона. Всеки сезон съдържал 91 дни, разпределени в 13 седмици. Денят след зимното слънцестоене бил наричан Идинажден (Единак ден, Енин ден) и бил „отделен“ ден – не бил включен към някой месец или седмица. Новата година е започвала един ден след зимното слънцестоене. Първият ден от новата година бил наричан „Ден на Слънцето“ и се е падал винаги в неделя (неделята е била първи ден от седмицата). Годината съдържала 12 месеца, които според повечето изследователи носели същите имена като годините от 12 годишния цикъл – глиган, самур, вол, тигър, заек, змей, змия, кон, маймуна, овен, петел, куче. Първият месец от годината се наричал „докс“ – глиган. Част от изследователите на календара са на мнение, че първият месец от годината е бил самур (сомор). Вероятността „докс“ да е първи месец е по-голяма, тъй като жертвеното животно за този месец е глиган, а то се принася в жертва в началото на месеца, а не в края.

На всеки четири години се добавял още един нулев ден – по време на лятното слънцестоене. Прибавянето на високосен ден било необходимо, за да се компенсира календарът спрямо

астрономическото време.

Календарната година има 4 симетрични астрономически точки: зимно слънцестоене, пролетно равноденствие, лятно слънцестоене и есенно равноденствие:

Месеците в годината имали следната номерация:

алем (първи)
тутом (втори)
читем (трети)
твирем (четвърти)
вечем (пети)
шехтем (шести)
сетем (седми)
есем (осми)
девем (девети)
елем (десети)
елнем (единадесети)
алтом, елтем (дванадесети)

Част от думите не са засвидетелствани в исторически извори, а са установени чрез методите на езикознанието.

Числата от 1 до 12 са имали следните наименования:

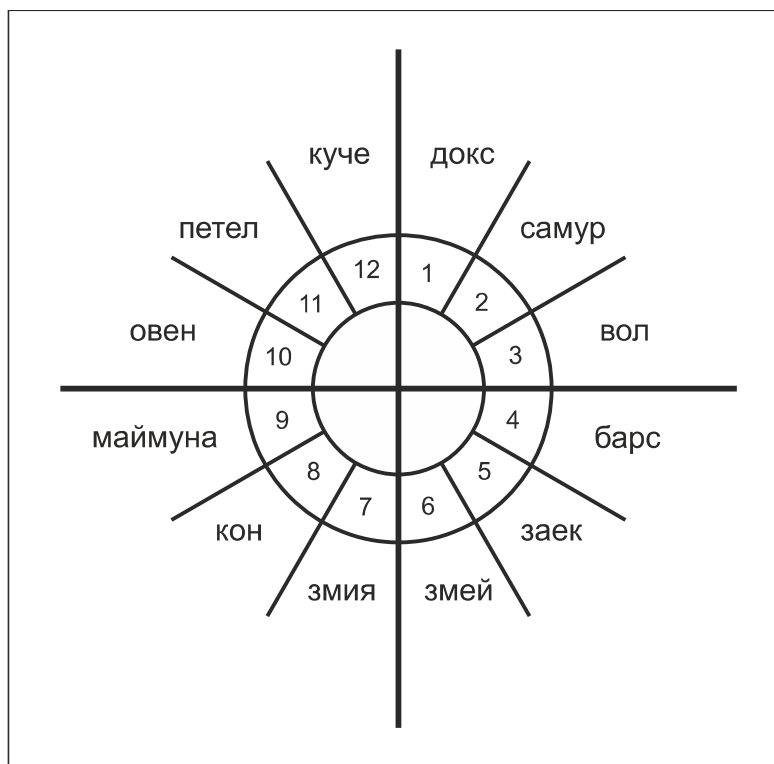
1 – ал; ен, 2 – ту (ду), 3 – чит, 4 – твир, 5 – веч, 6 – шехт,

7 – сет, 8 – ес (ос), 9 – дев, 10 – ел, 11 – елен (елтен), 12 – елту

Годината се е наричала – „лет“, месецът – „веш“, високосният ден – „бехти“, а лятното слънцестоене – „ени сетем“.

Устройството на българския календар не е сложно, а по преценка на специалистите е уникално заради начина на разпределянето на дните, седмиците и месеците в годината. 364 е наречено „златно календарно число“, тъй като е кратно на 2, 4, 7, 13 и 91 (2 са полугодията, 4 са сезоните, 7 са дните в седмицата, 13 са седмиците в един сезон, 91 са дните в един сезон). Всеки сезон започва винаги в неделя и свършва винаги в събота. Всяка година една и съща дата съответства на един и същи ден от седмицата.

Всяка група от 12 години е обединена в един цикъл. В 12-годишния цикъл годините носят названията на зодиакални съзвездия с имена на животни:

12-годишният цикъл е свързан с движението на планетата Юпитер около Слънцето – една орбитална обиколка е приблизително равна на 12 (11,86) земни години. Наименованията на годините от 12-годишния цикъл са били следните:

глиган – докс

самур – сомор, шъши, съсел, каран

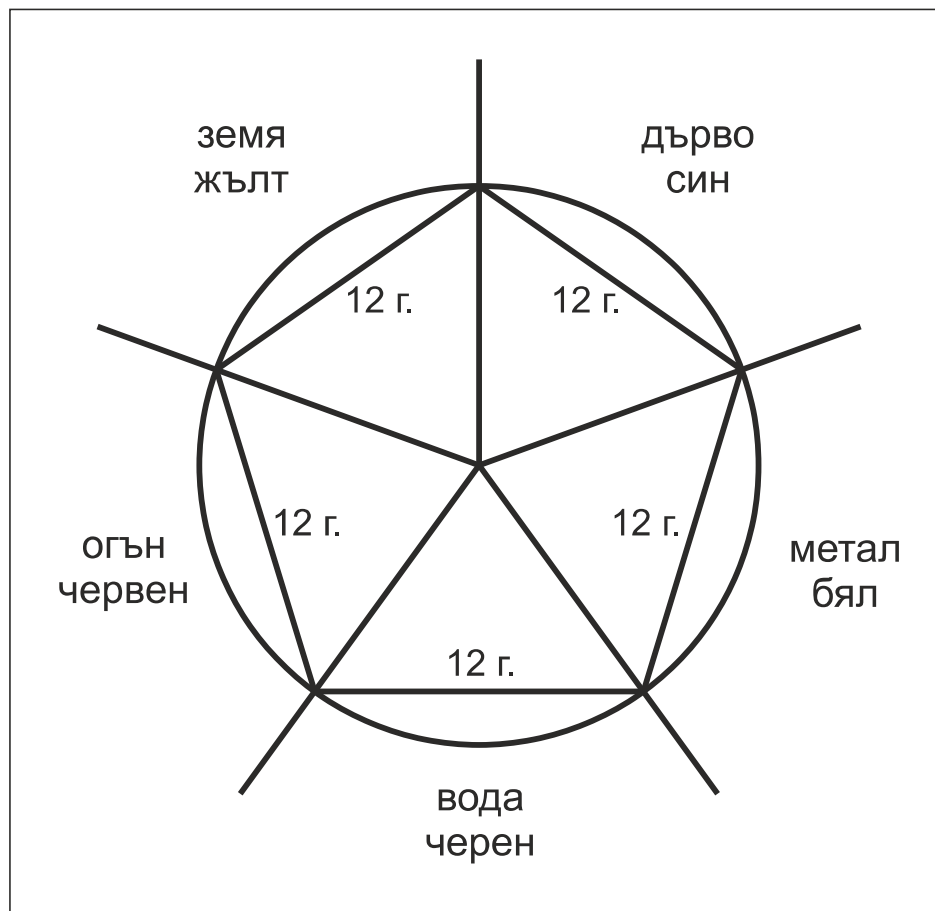
вол – шегор

тигър – барс, баръс
заек – дван
змей – вер, хала, кала, драгон
змия – дилом, селен
кон – таг, теку, имен, алаш
маймуна – писин, себек (заради “писин” понякога се бърка с котка)
овен – север, севар, сура, рас
петел – тох, тах, таш
куче – етх

Всеки пет 12-годишни цикъла образували един 60-годишен цикъл. На всеки 60 години имало специален ден, извън календарните дни, чрез който се компенсират натрупаните разлики във времето през изминалите години. За необходимостта от нулев ден на всеки 60 години са знаели и други народи. Шумерите са наричали този период “сос”, във връзка с тяхното име на Сириус – „Сот”. Африканското племе догони празнува деня “сиги” на всеки 60 години. Маите на всеки 52 години също са имали специален празник.

60-годишният цикъл и високосните години са доказателство, че при създаването на древния българския календар са ползвани дългогодишни астрономически наблюдения и точни математически изчисления.

Всеки от 12-годишните цикли, влизащи в един 60-годишен цикъл, е под знака на една от петте стихии – вода, огън, земя, дърво, метал.

Последният завършен 60-годишен цикъл е между 1947 и 2006 г.:

1947 – 1958 г. цикъл вода (черно)

1959 – 1970 г. цикъл огън (червено)

1971 – 1982 г. цикъл земя (жълто)

1983 – 1994 г. цикъл дърво (синьо)

1995 – 2006 г. цикъл метал (бяло)

Например 2002 г. е година на коня (мъжкия кон – жребеца); метал; бял; мъжка година.

Освен връзката с петте природни стихии (първоелемента) 12 годишните цикли са свързани и с градивните сили, наричани „мъжки” и „женски”. Всеки цикъл от 12 години може да бъде само мъжки или само женски.

род на 60 годишния цикъл	номер на 12 годишния цикъл	род на 12 годишния цикъл
МЪЖКИ	1	мъжки
	2	женски
	3	мъжки
	4	женски
	5	мъжки
ЖЕНСКИ	1	женски
	2	мъжки
	3	женски
	4	мъжки
	5	женски

Заради своята точност древният български календар е ползван и от други народи. В Китай 60 годишният циклов календар е въведен от император Хуан Ти, известен като „Жълтия император“. Хуан Ти произлизал от народите, живеещи северозападно от китайските княжества. През 2636 (според някои автори през 2696) г.пр.Хр. със заповед на Хуан Ти в Китай бил въведен 12 и 60 цикловият български календар, който първоначално бил ползван само за 12- и 60-дневни цикъла. Дотогава китайците, които били основно земеделски народи, са си служили с календар от земеделски тип, който се състоял от 24 сезона. След време от 12- и 60-дневни цикли китайците с малки промени въвели и 12- и 60-годишните календарни цикли. Китайският вариант на календара през годините е претърпял редица промени, и постепенно се е превърнал в слънчево-лунен – съобразен е и с месечното движение на Луната, но продължителността на годината периодично се изравнява с тази на Слънчевата година. Изравняването става чрез прибавяне на различен брой дни към всяка година. Затова началото на китайската нова година не е постоянна дата, а ежегодно се колебае между 21 януари и 21 февруари. В периода между V и VI век китайският календар е заимстван от съседни народи – японци, вьетнамци, турки и някои южносибирски племена. Китайският календар се е запазил и се използва и до днес.

Двойник на българския календар се среща при саките – древен и многоброен народ, обитаващ територии между Памир и Каспийско море. Във връзка със заселване на саки в Индия, индийски астрономи са въвели нова местна система на летоброене, с начало 78 г.сл.Хр.

При съставянето на древния български календар и при неговото усъвършенстване са ползвани точни астрономически и математически познания. Не е установено дали древните българи са заимствали тези знания от друга цивилизация или са достигнали до тях чрез собствени наблюдения и изследвания. Част от колообрите – висшите жреци, са се занимавали основно с астрономически изследвания. На местата, където са живели древните българи, са открити останки от астрономически съоръжения (в град Аркаим, на връх Кан Тенгри в планината Тянь Шан, в дн. Северен Афганистан и др.). Древните българи са притежавали знания и опит в земеделието и строителството, което говори за висока степен на цивилизованост и за умения за изучаване и ползване на околната среда. Българският календар е резултат от задълбочени познания за движението на небесните тела и техните взаимни позиции, а също и от системни наблюдения на климатичните промени.

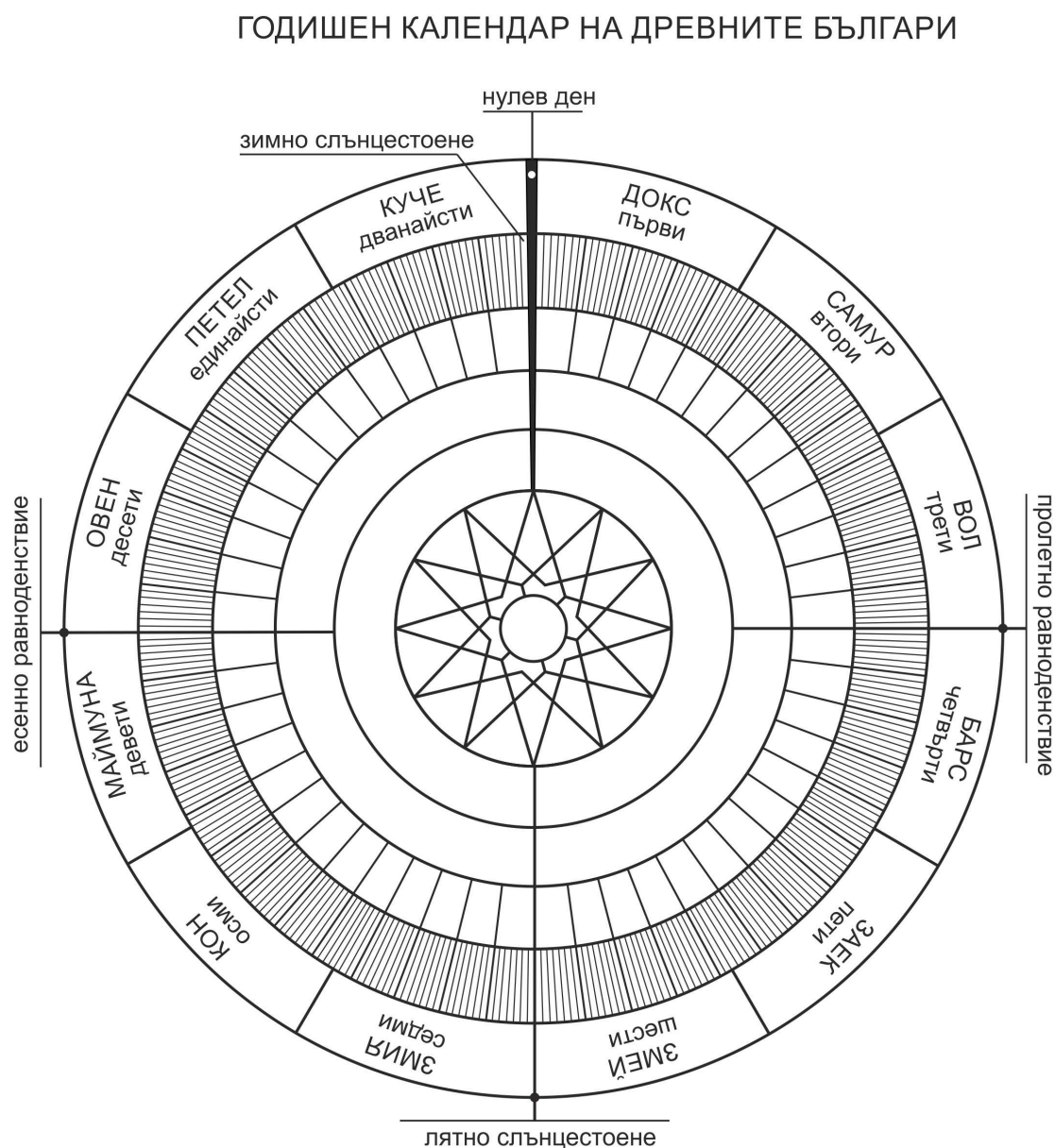
Структурата и елементите на българския календар са възстановени по исторически документи, традиционната българска празнична система, митологията и фолклора, а също и чрез сравнителен анализ на календари на сродни народи.

Първото достоверно приравняване на древния български календар към днешния Григориански календар е извършено от Димитър Съсъллов. Ползвайки информация от китайски летописи (Ши-Ки, Циен-Хан-Шу, Хоу-Хан-Шу), а също и трудовете на Де Гроот, Х. Масперо, Ф. Краус, Кацоуро Хара, Ф. Хиртх, Геза Фехер и други автори, Димитър Съсъллов е публикувал през 1936 г. една от първите възстановки на древния български календар.

През 1976 г. ЮНЕСКО (Организация на Обединените нации за образование, наука и култура) обявява древния български календар за най-точния в света. През 80-те години на миналия век специално създадена комисия към ЮНЕСКО е разработила проект за единен световен календар. За основа на новия календар учените са използвали древния български календар, изтъквайки неговите качества. По политически, но най-вече по икономически причини, проектът за единен световен календар не е осъществен.

Българският календар се отличава със своята точност и практичност. Само в този календар всяка дата се пада винаги в един и същ ден от седмицата, а добавянето на още един нулев ден на

всеки 60 години компенсира разликата между календарната и астрономическата година.

Една година съдържа 364 дни, плюс един отделен ден след зимното слънцестоене.
Една година съдържа четири тримесечия, всяко от които се състои от 91 дни.
Едно тримесечие съдържа тринайсет седмици.
Всеки първи месец от тримесечията съдържа 31 дни, а останалите два месеца са по 30 дни.
Една година съдържа 52 седмици.
Една година съдържа 12 месеца.
Една година съдържа две полугодия по 182 дни.
В годината има четири симетрични астрономически точки – пролетно равноденствие, лятно слънцестоене, есенно равноденствие, зимно слънцестоене.
Първият ден от новата година се пада винаги в неделя.
Всяка година една и съща дата съответства на един и същи ден от седмицата.
На всеки четири години има още един отделен ден след лятното слънцестоене.
Названията на месеците са заимствани от 12-годишния календарен цикъл. Всеки месец в годината е бил назоваван и с числително редно – първи, втори, трети, четвърти, пети и т.н.

